



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jens Johansson

Sambolagen
Ekonomisk rättvisa.

JUIR092

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

VT -2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Metod	5
1.2 Frågeställningen	5
1.3 Begränsningar	5
2 HISTORIK:	7
3 SAMBOLAGEN I KORTHET.	9
3.1 Neutralitetsideologin	9
3.2 <i>Sambo -Ensamman är du tror, Gabrielsson</i>	10
4 BEGREPPET SAMBO.	12
5 BODELNING.	14
5.1 När ska det ske?	14
5.2 Vad ska ingå i bodelningen?	14
5.2.1 Bohag	15
5.2.2 Bostad	17
5.2.2.1 Förvärvat.	18
5.2.2.2 Förvärvat genom arv, gåva eller testamente	20
5.2.2.3 Hyresrätt blir bostadsrätt.	21
6 ÖVERTAGANDERÄTTEN AV BOSTAD MED STÖD AV SAMBOL §16 & §22	23
6.1 Begränsningar i förfogandet över gemensam bostad.	24
6.1.1 Tillstånd via domstol	27
6.2 Gäldstäckning	30

6.3	Bodelningens genomförande	33
6.4	Jämkning	33
6.5	Lilla basbeloppsregeln.	34
7	SAMMANFATTNINGSVIS STÄLLS FRÅGAN OM SYFTET MED SAMBOLAGEN UPPNÅS?	36
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	38
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	40

Summary

Common-law husband genesis and changes are the product of a changing society and one can clearly see the legislators aim to follow this change. 100 years back in time, it would be unthinkable with the gender-neutral legislation in the common-law husband that exists today. The marriage was a matter of course and stood without competition and sex between same genders was a crime. Today there is this legislation that protects the rights for these parties.

As common-law husband have a purpose to create some form of justice, there are many opinions and thoughts on this. The aspect of justice in this case is all about how two economies that are linked together, will be separated and both parties will be prepared to move on with their lives.

What is justice? To always share equally even though one party has contributed more, and regardless of behavior towards each other? Not too often, there is dissatisfaction not just with one party but all too often in both parties. The "justice" to be created at a division of property included in the unit crowns. It's all about economics and money. The result for a division of property is the question of who should pay what for the other.

I have summarized the history of the common-law husband and how it has grown out of society's changing norms. I go through the rules of common-law husband, how it applies today and its results for the division of property with an emphasis on the financial results between the parties. I highlight the shortcomings and lead to opportunities to control the outcome in the desired direction. As well as the shortcomings which gives an unfair result in the end.

Common-law husband in its current form is not an end product but I am convinced that the changes will take place gradually and legislation will follow the changing requirements that the future will bring.

Sammanfattning

Sambolagens tillkomst och förändringar är en produkt av ett samhälle i förändring och man kan tydligt se lagstiftarnas ambition att följa denna förändring. 100 år tillbaka i tiden skulle det vara otänkbart med den könsneutrala lagstiftning i sambolagen som finns idag. Äktenskapet var en självklarhet och stod utan konkurrens och sexuellt umgänge mellan samkönade var ett brott. Idag finns i stället denna lagstiftning som skyddar dessa parter rättigheter.

Då sambolagen har ett syfte att skapa någon form av rättvisa så finns det mycket åsikter och tankar om detta. Rättvisan det gäller är en ekonomisk sådan där två mer eller mindre sammanflätade ekonomier ska separeras och parterna ska kunna gå vidare i livet. Vad är rättvisa? Att man alltid delar lika trots att den ena parten bidragit med mera och oavsett beteende mot varandra? Inte allt för ofta finns det missnöje inte bara hos den ena parten, utan allt för ofta hos båda parterna. Den ”rättvisa” som ska skapas vid en bodelning räknas i enheten kronor. Det handlar om ekonomi och pengar. Resultatet efter en bodelning är frågan om vem som ska betala vad till den andre.

Jag har sammanfattat historiken bakom sambolagen och hur den har växt fram ur samhällets skiftande normer. Jag går igenom reglerna för sambolagen hur den gäller idag och dess resultat efter bodelning med betoning på det ekonomiska resultatet mellan parterna. Jag belyser de brister som finns och som leder till möjligheter att styra resultatet i önskad riktning. Jag belyser de brister som ger ett oskäligt resultat vid bodelningen. Den kritik som finns mot sambolagens sakliga innehåll belyses och till viss del förklaras, samt problematiken med den övertro till sambolagens innehåll som finns bland människor.

Sambolagen i sin nuvarande form är inte en slutprodukt utan jag är övertygad om att förändringar kommer ske succesivt och lagstiftningen kommer följa de förändrade krav som framtiden har med sig.

Förkortningar

Ds	Departementsskrift
IM	Inskrivningsmyndigheten
IL	Inkomstskattelagen
JB	Jordabalken
KFM	Kronofogdemyndigheten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
RH	Rättsfall från Hovrätten
SOU	Statens Offentliga Utredning
UB	Utsökningsbalken
ÄktB.	Äktenskapsbalken
ÄrvB.	Ärvdabalken

1 Inledning

Sambolagen är en intressant lagstiftning med ett syfte som man kan diskutera. Dess juridiska område existerar i skuggan av Äktenskapsbalken och kommer alltid att tolkas med den lagstiftningen i bakgrunden. Den har vuxit fram genom en ny syn på familjen i ett sekulariserat samhälle, där normen för vad ett par är har ändrats både till att vara samkönade och till att vara två självständiga ekonomiska parter.

Idag är ca 40 % av alla par sambor och de flesta har en begränsad kunskap om vilka regler som ett samboförhållande omfattas av. Länsförsäkringars undersökning visar att 34 % av alla sambor har pratat igenom om hur deras ekonomier ska separeras vid separation eller dödsfall. 14 % har skrivit testamente och endast 12 % samboavtal. Man kan tolka detta som att den juridiska kunskapen om sambolagen är låg och att de konsekvenser för privatekonomin som en separation eller dödsfall innebär, inte alltid utfaller så som man kan förvänta sig.¹

I doktrin har alla en åsikt om sambolagen och dess syfte. Den får ofta kritik från alla håll så som otillräcklig eller onödig, och även att den inte når sitt syfte. Ingen upplever den som fulländad och alla har åsikter om vad som borde ändras.

Jag har även i mitt arbete som Kronoinspektör på Kronofogden tagit del av hur sambolagen fungerar i verkligheten. Människors uppfattning, förväntningar och åsikter har fångats upp för att se vad Sambolagen har fått för betydelse för de som berörs. Jag har på nära håll som neutral myndighetsperson kunnat iaktta de konsekvenser, förväntningar och besvikelser som lagen medför. Även kunskap och okunskap om rättsverkningarna har iakttagits. Mångas uppfattning är att sambolagen ska ge samma skydd som Äktenskapsbalken. Detta leder till att en tänkt och önskad förutsägbarhet inte finns och kan leda till ekonomiska och rättsliga förluster för den enskilda.

Ett exempel som belyser detta är det i media väl beskrivna fallet om en författare och hans efterlevande sambo. Hon har också skrivit en bok - "Sambo-ensammare än du tror" som belyser den problematik och besvikelse som många upplever av sambolagen. Så som i hennes fall blir man insatt först efteråt och när det är försent. Exemplet belyser den okunskap som finns och tilltron till lagens syfte och rubrik men avsaknad av kunskap i innehållet.

¹ <http://nyhetsrum.lansforsakringar.se/2012/06/26/sambor-lever-i-falsk-trygghet/>

1.1 Metod

Jag har i detta arbete använt mig av den rättsdogmatiska metoden. Denna innebär att gällande rätt deduceras med hjälp av lagtext, förarbeten, doktrin samt praxis. Dock finns det inte så många rättsfall på området, vilket leder till att lagtext och doktrin är i klar övervikt. I de rättsfall som finns är det i ett flertal av dem inte samborna som står som parter mot varandra, utan bl.a. Kronofogden, hyresvärdar och IM kan vara motpart till en person som påstås vara sambo. Där parterna varit överens om sin inställning, har detta många gånger lett till att det varit svårt att mot deras samstämmiga nekande, kunna göra gehör för att ett samboförhållande verkligt föreläggat. En helt annan situation blir det förstås i de rättsfall där två samboparter är parter mot varandra i målet.

1.2 Frågeställningen

Uppnår sambolagen sitt syfte? Sambolagen är en socialt tryggnads lagstiftning som har sitt fokus att en ekonomiskt svagare part ska få en ekonomisk utjämning efter ett samboförhållande.² Frågan är om lagstiftningen uppnår detta? Finns det brister som gör att slutresultatet efter en bodelning är sådan att lagen inte uppnår sitt syfte? Finns kryphål som gör att sambolagens regler urholkas? En lag är som en kedja, inte starkare än sin svagaste länk. Jag vill belysa sambolagens svaga länkar.

1.3 Begränsningar

Jag har i detta arbete intresserat mig för sambolagen och det resultat som bodelningar har gett efter samboförhållanden. Fokus har varit på den ekonomiska fördelningen mellan samboparterna. Jag har inte tagit med alla andra lagstiftningar som även de påverkar sambor, som lagstiftning om skatter, socialförsäkringar, bidrag, pensioner och pensionssparande m.m.

Värdering är en stor bit vid bodelning. Vad är marknadsvärdet på bostaden respektive bohaget? Även frågan vad en hyresrätt ska ha för värde i en bodelning när den enligt lag faktiskt inte kan ha ett pris, har lämnats utanför. Att få fram ett marknadsvärde är en process som jag utelämnat pga. dess komplexitet och omfång. Värderingen är en viktig del av bodelningen och en stor anledning till att parterna inte kommer överens. Flertalet bodelningar slutar med en diskussion om vilket belopp parterna kan enas om, i stället för vad som faktiskt ska ingå i bodelningen.

² SOU 1981:85 s. 136

2 Historik:

Sambolagen har vuxit fram ur den ändrade familjebild som visade sig under 1900-talet. Från början var det äktenskapet i heterosexuell form som var alternativet vid familjebildning. Idag är familjebildningsvanorna annorlunda med särskilt stora förändringar under 1960-talet. Kvinnors ökade förvärvsarbete och ökade ekonomiska självständighet har varit en bidragande roll. 4 % av kvinnorna förvärvsarbetade i början av 1900-talet. Detta att jämföra med idag då de flesta kvinnor förvärvsarbetar på del- eller heltid.³ Nya normer och värderingar vad det gäller sexualitet, familjebildning och kvinnors ekonomiska självständighet leder till att lagstiftningen har anpassats

Familjelagstiftningens regler har inneburit en evolution motsvarande den språkliga utvecklingen. Språket förändras i liknande takt som synen på sexualitet, ensamstående föräldrar, barn som föds utanför äktenskapet, sammanboende utan äktenskap m.m. Det som var otänkbart för inte så många år sedan, är idag accepterat och en självklarhet, ibland en rättighet. Det som var olagligt fram till 1944 (homosexualitet) har idag en skyddande lagstiftning istället.

För hundra år sedan sa Giftmålsbalkens 1 Kap 1 §

“Vill man hjonalag bygga; då skall man mö af hennes giftoman begär, och ej med våld taga, eller hemligen till sig locka.”

Äktenskapets ingående (eller hjonalagets, hjon var makar) var således beroende av samtycke av kvinnans giftoman (i huvudsak fadern, gällde dock inte myndiga kvinnor och ej en kvinna som förut varit gift.) för att bli laga giftermål. Att tredje mans samtycke eller hindrande av äktenskapet skulle spela någon roll är idag helt otänkbart.

Man kan sedan följa hur normer i samhället förändras, bl.a. genom att vi blir mindre bundna till religion. Frigjord sexualitet och ändrade normer gör att den familjerättsliga lagstiftning ständigt är i förändring.

1944 avkriminaliserades sexuella kontakter mellan vuxna. När man senare ser vad som hänt med lagstiftning som följer den norm som råder i samhället så ser man detta som en vändning med tanke på den vidare rättsutvecklingen

³ Agell/Brattström s. 16

1973 kom **Lagen om ogifta samboendes gemensamma hem SFS 1973:651** Lagen innebar en övertaganderätt av hyresrätt alt bostadsrätt för den bäst behövande partnern efter upplösning av äktenskapsliknande samlevnad mellan ogift man och ogift kvinna. Det var den första lagstiftningen som berörde samlevnadsformen sambo. Förarbetena utgjordes främst av **SOU 1972:41** och **Prop 1973:32**

1988 infördes **Lagen om sambors gemensamma hem SFS 1987:232** Denna lag gick ett steg längre och omfattade inte bara den gemensamma bostaden utan även det gemensamma bohaget. Den berörde ”ogift kvinna och en ogift man bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden” som blev ett begrepp som rotade sig som uttryck. Detta var den första sambolagen och utökades från att omfatta övertaganderätten för den gemensamma bostaden till att omfatta den ekonomiska fördelningen som en bodelning innebär av den gemensamma bostaden och bohaget. Nu omfattades även fast egendom i bodelningen, dock inte övertagandet. Samboavtal möjliggjordes och jämningsregler av bodelningen och avtalen infördes. En basbeloppsregel infördes som skydd för den efterlevande sambon med de arvsrättsliga reglerna för gifta som förebild. Förarbetena utgjordes främst av **SOU 1981:85** och **Prop. 1986/87:1**

Även **Lagen om homosexuella sambor SFS 1987:813** infördes med motsvarande innebörd för homosexuella par.

2003 kom den senaste uppdateringen av lagstiftningen. **Sambolag SFS 2003:376** är könsneutral och det anges i 1§ “Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll” Dock finns begreppet under äktenskapsliknande förhållanden kvar i förarbetena. Lagen är nu utvärderad och uppdaterad på några punkter. I 2§ finns bestämmelserna förtydligande när ett samboförhållande upphör. Tidsfrister för att senast påkalla att man vill bodela eller överta den gemensamma bostaden har förts in i lagtexten, liksom möjligheten att föravtala inför en bodelning införs. Förarbeten till lagen är bl.a. **SOU 1999:104** samt **prop 2002/03:80** Då sambolagen blev könsneutral ersatte den både sambolagen och lagen om homosexuella sambor.

3 Sambolagen i korthet.

Sambolagen är en lag som i korta drag är uppbyggd på vad sambor är och när de inte är det längre. Fokus ligger på vad som ekonomiskt händer efter samboförhållandet. Sambolagen vidrör väldigt lite vad som gäller i själva samboförhållandet och dess syfte är att på ett ”rättvist” sätt fördela de tillgångar som omfattas samboförhållandet. Största delen av lagen består av bodelningsregler som berör parterna först när samboförhållandet är slut eller i begrepp att göra det. Sambolagen är en social lagstiftning⁴ som handlar om värdemässig fördelning av en begränsad del av de ekonomiska tillgångar som byggts upp under den tiden två vuxna sammanbott. Eller mer konkret, två ekonomier som sammanflätats och som ska separeras på ett skäligt sett.⁵

Man kan dela in själva lagen i tre delar.⁶

Den *första* är rätten för en sambo att bodela det bohag och bostad som omfattas av sambolagen och att värdemässigt fördela de tillgångar som införskaffats under samboförhållandet. Detta gäller oavsett vem som förvärvat egendomen.

Det *andra* är rätten att oavsett om bodelning sker eller inte, överta den gemensamma bostaden från den andre sambon. Denna övertaganderätt gäller endast bostadsrätt och hyresrätt. Den övertagande parten ska ha störst behov enligt särskilda villkor.

Den *tredje delen* är det skydd som kräver att den ägande sambon måste ha samtycke för att sälja, belåna eller hyra ut den gemensamma bostaden under samboförhållandet.

3.1 Neutralitetsideologin

Neutralitetsideologin är en ideologi som ligger till grund för hur sambolagen ser ut idag. Den bygger på att lagstiftningen ska vara neutral i förhållande till olika de samlevnadsformerna och moraluppfattningar. Lagstiftningen ska inte skapa några svårigheter för de som skaffar barn och familj utan äktenskap. Sambor ska inte påtvingas någon lagstiftning de inte valt. Alternativet är äktenskapet med dess regler centralt för familjelagstiftningen som är till för att hjälpa i stället för att ställa till problem⁷. Barn ska heller

⁴Ryrstedt s. 273

⁵ Prop. 1986/87:1 s. 105

⁶ Agell 2003 s 236f

⁷ Agell/Brattström s. 246f, SOU 1972:41 s. 91

inte påverkas utifrån beroende på om föräldrarna är gifta eller inte.⁸ Sambolagen hamnar sålunda någonstans mellan dessa två ytterkanter. Sambolagen har sedan en karaktär av att vara en social skyddslagstiftning vilket gör att den hamnar någonstans mellan neutralitetsideologins yttre kanter.

Detta faktum gör att dess nödvändighet och innehåll har ifrågasatts både i doktrinen och i media. Å ena sidan har framförts att sambolagen är onödig och att äktenskapet ska vara det alternativ som finns. Par som väljer att inte gifta sig, ska inte omfattas av en lagstiftning de inte har valt när de endast är sambor.⁹ Andra sidan har framförts att lagstiftningen i sambolagen inte är tillräckligt långtgående utan för att ha en real effekt bör den närma sig äktenskapsreglerna mera.¹⁰

Dock har sambo och gifta jämförts i flertalet andra lagstiftningar så som skattelagstiftningens och socialförsäkringar¹¹.

3.2 Sambo -Ensammare än du tror, Gabrielsson

För att belysa hur lagstiftningen uppfattas tar jag hjälp av Eva Gabrielssons bok *Sambo – Ensammare än du tror*. Boken bygger på Gabrielsson egna erfarenheter av sambolagen men samtidigt flera andra samboförhållanden som slutat i bodelningar. I Gabrielssons fall varade samboförhållandet i 30år. Hon och hennes sambo skrev aldrig något inbördes testamente och vid sambons plötsliga frånfälle fanns stora tillgångar i form av skrivna men opublicerade bokmanus och rättigheterna till dessa. Rättigheterna till dessa skulle innehas av ett gemensamt ägt bolag. Bolaget hann aldrig bildas innan dödsfallet. Ingen av samborna hade några barn. Den avlidne sambons far och bror stod som arvtagare till tillgångarna, samt halva den gemensamma bostaden. Utfallet av bodelningen blev inte alls så som Gabrielsson trott och det skydd hon trodde sig ha av sambolagen fanns inte.

Ett annat exempel som tas upp i boken är en kvinna som var sambo med en äventyrare. Han omkom i en klätterolycka. Även där fanns stora tillgångar i form av två bolag och en bostadsrätt i USA. Dessa ärvdes av sambons pappa. Gemensamt i exemplen är att bohagen har innehållit tämligen stora tillgångar och att den efterlevande sambon är väldigt besviken på innehållet

⁸ Agell/Brattström s. 247

⁹ Prop 1986/87:1 s 99

¹⁰ Gabrielsson/ von Sydow s. 53ff

¹¹ Agell/Brattström s. 247

i sambolagen och utfallen efteråt. Man har lagt mycket tilltro vid längden av samboförhållandet och att man efter så många år tagit för givet att det funnits lagskydd och arvsrätt. Ordet ”trodde” förekommer ofta, det speglar problematiken med att man inte varit insatt i lagstiftningen. Samborna hade en egen uppfattning om innehållet i sambolagen och trodde sig veta innebörden, vilket resulterade i en besvikelse när det verkliga rättsläget kom till känna. Man får uppfattningen att man läst rubriken på lagen men inte innehållet, utan dragit en parallell med äktenskapsbalken. Man har sedan fabulerat ett innehåll som man själv upplevt som rimligt utifrån egna värderingar. Trots att dödsfallen ibland varit närstående och förväntade så har man inte satt sig i vad som händer juridiskt efter dödsfallet utan levt kvar i tron att det skydd man förväntar sig finnas ska vara tillräckligt. Testamenten och samboavtal har saknats i de flesta fall och när man insett de brister på åtgärder som borde gjorts innan har man istället tyckt att sambolagen varit bristfällig. I exemplen som tas upp beskrivs hur svårt det är att bevara den gemensamma bostaden. Dock nämns inte övertaganderätten fullt ut utan problematiken den kvarlevande sambon upplever är att finansiera förvärvet av den andra halvan av bostaden.

Gabrielsson är kritisk till lagstiftningen och menar att den är missvisande och inger en falsk trygghet. Hon förordar att samma trygghet som gifta har ska gälla sambor och att arvsrätt ska gälla mellan dem. Att få ”fullvärdig status som familj” endast genom att gifta sig ser hon som krav på tvångs gifte.¹²

Boken skildrar verkliga fall och är ett bra exempel på vad som blir följderna i verkligheten av sambolagens regler. Den skildrar även individers inställning till sambolagen som stämmer till stor del om vad allmänheten har för uppfattning om lagen. Den belyser den övertro som finns för sambolagen. Man ser att den kritik som finns mot sambolagens innehåll och att den skiljer sig så mycket ifrån ÄktBs regler överensstämmer med det syftet som finns i lagstiftningen att inte vara ett alternativ till ÄktB. Detta hade kunnat undvikas genom kunskap om vad sambolagen verkligen innehåller. Kritik riktas även mot att sambor inte ärver varandra, vilket bör riktas mot Ärvdabalken i stället för Sambolagen. Sammantaget med Länsförsäkringars undersökning så ser man snabbt att fler borde se över sin juridiska familjesituation i samboförhållanden i synnerhet när tillgångar finns utöver bohag och bostad

¹² Gabrielsson/ von Sydow s. 55

4 Begreppet sambo.

Begreppet sambo innebär enligt ordalydelsen i 1§ ”Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll.” I andra stycket exkluderas par där någon eller bägge är gifta. Begreppet sambo kan således inte komma i konflikt med någon som är gift.¹³ Begreppet äktenskapsliknande förhållanden har i förarbetena använts för att uttrycka att det är sådan samlevnad som skall omfattas av sambolagen. Detta avgränsar samboförhållanden från faktiska boenden tillsammans mellan t.ex. syskon. Hinder för äktenskap, bl.a. släktskap kan sägas bli analogt tillämpligt på sambolagen då avsikten aldrig har varit att möjliggöra en tillämpning av denna lag, då hinder för äktenskap föreligger.¹⁴

Stadigvarande ställer krav på varaktighet. I alla fall att syftet med samlevnaden är att det ska vara varaktigt. Riktpunkten är 6 månader.¹⁵ Dock finns rättsfall, se nedan, som kortar den tiden om omständigheter och parternas syfte talar för det.¹⁶

Begreppet parförhållanden innehåller alltså att samlevnaden skall vara äktenskapsliknande. Det förutsätter därmed någon form av sexuellt samliv¹⁷ samt ett gemensamt hushåll, ett samarbete om vardagliga sysslor och en gemensam ekonomi alternativt ekonomiskt samarbete av den karaktären att en hushållsgemenskap uppstår.¹⁸ Gemensamma barn är en stark presumtion för samboförhållande.¹⁹

Det föreligger ingen klar gränsdragning som stipulerar när rekvisiten för sambolagen uppfylls så som det blir när äktenskap ingås. Det blir i stället en bedömningsfråga. En del rättsfall kan ge vägledning avseende vilka som omfattas av begreppet sambor.

I **RH 2005:34** kommer rätten fram till att sju veckor är tillräcklig varaktighet i tid, om omständigheterna i övrigt talar för det. I detta fall var relationen längre, de hade gemensamt konto samt testamente. Dock var den kvinnliga sambon aldrig folkbokförd på den andre partens adress. Tiden i

¹³ Ryrstedt s. 274

¹⁴ Prop. 1973:32 s. 168

¹⁵ Prop. 2002/03:80 s.44.

¹⁶ RH 2005:34

¹⁷ RH 1989:56 ”att samboförhållandet ska vara äktenskapsliknande – inte att det i alla stycken ska motsvara ett idealäktenskap”.

¹⁸ Prop. 1986/87:1 s.252f

¹⁹ Ryrstedt s.278f

sig talar inte för att samlevnaden var stadigvarande men en samlad bedömning gjorde det.

Detta rättsfall kan jämföras med **NJA 1989 s. 682**, där det inte var samboparterna som drev sambofrågan, utan part var Skatteverket m.fl. Frågan gällde om UB 4:19 och besittningen vid utmätningstillfället och KFMs rätt att utmäta bohag och om gäldenären bodde på adressen. Tiden i sig var inte en fråga men i detta fall fanns många omständigheter som talade för att personen bodde på adressen i form av kläder, post, fotografier, parkeringsböter från parkeringar strax utanför bostaden mm. Gäldenären var dock inte folkbokförd på adressen men ofta på besök enligt honom själv, men alltså inte, likaledes enligt denne själv inte boende där. Partnern var gäldenärens f.d. fru. En oenig HD kom fram till ”..finns inte i utredningen något som direkt visar att deras sammanboende i lägenheten varit förenat med någon närmare gemenskap i fråga om hushåll och ekonomi. Med hänsyn till det anförda finns grund för sådan tveksamhet angående karaktären av mannen och kvinnans sammanboende..” Jämför man fallen så bör gemensamma konton och testamente tala mycket för samboförhållande och att folkbokföringen inte är något övervägande i sig.

NJA 1994 s. 256 I detta fall där den ena partens barn sedan tidigare var part angående en utbetald försäkring efter dödsfall. Förmånstagare var i första hand maka eller sambo och i andra hand arvingar Det fastställdes att samboförhållande förelåg trots parets vilja att framstå som särboende mot staten för att få ut bidrag samt göra avdrag för resor som inte fanns. Samborna var inte folkbokförda på samma adress men sågs som sambor i alla fall vid en samlad bedömning, bl.a. fanns ett gemensamt barn.

NJA 1994 s. 61 Samboförhållande hade upphört då ena sambon skadats och denne sedan en längre tid bodde på sjukhus och gruppboende. Partsviljan vägde tungt och i detta fall ville den skadades gode man bodela. De faktiska omständigheterna vägde över i bedömningen om samboförhållandet hade upphört. Vikt lades vid att samboförhållande ska fortgå även om paret av medicinska skäl faktiskt inte bor ihop. Dock så fanns det en partsvilja att avsluta samboförhållandet och genomföra bodelning och att gode mannen hade den behörigheten. Detta fall kan jämföras med **RH 1997:98** där också sjukdom och behov av särskilt boende mot parternas vilja gjorde att kvinnan inte kunde leva kvar med mannen. Parterna räknades som sambor, då deras vilja var att fortsätta vara tillsammans

5 Bodelning.

5.1 När ska det ske?

Detta sker när samboförhållandet upphör, under förutsättning att parterna inte gifter sig med varandra och på så sätt omfattas av äktenskapsbalken.²⁰ Aktuell med bodelning blir det om samborna flyttar isär, avlider eller ingår äktenskap med någon annan. Ett samboförhållande kan även upphöra utan att parterna flyttar isär, men då krävs att upphörandet manifesteras på ett av utomstående tillräckligt synbart sätt.²¹ Vad parterna själva har för uppfattning om frågan ska inte tillmätas någon självständig betydelse.²² I dessa fall krävs att minst en sambo ansöker om förordnande av bodelningsförrättare eller ansöker om rätten att få överta eller bo kvar i bostaden. Åtgärden gör att man får anse att samboförhållandet upphört, 2§ sambolagen.

Bodelning är inte obligatoriskt efter samboförhållandet utan sker endast om någon av parterna begär det. Denna begäran skall framställas inom ett år från att samboförhållandet upphör, SamboL 8§ 2st. Om samboförhållande upphör pga att någon avlider är det endast den kvarlevande sambon som har rätt att begära bodelning, SamboL 18§ 1:a st. Den avlidnes arvingar har således inte möjlighet att yrka bodelning. Samborna kan även ha avtalat att bodelning inte ska ske mellan dem när sammanboendet upphör och då gäller detta avtal, SamboL § 9. Samborna disponerar detta spörsmål fritt och kan reglera vad som ska omfattas i en bodelning och om bodelning överhuvudtaget ska ske. Likheter finns i ÄktBs reglerna för äktenskapsförord. Dock saknar samboavtalet formkravet att registreras.

5.2 Vad ska ingå i bodelningen?

Vid en bodelning efter ett samboförhållande ingår endast en begränsad kategori egendom till skillnad från bodelning efter ett äktenskap. Endast det bohag och den bostad som är förvärvade för samboförhållandets gemensamma bruk ska ingå i en bodelning, SamboL 3 §. Det är begränsningen i omfattning som gör att sambolagen inte är ett alternativ till

²⁰ Grauers s 265

²¹ Prop 2002/03:80 s 29

²² Prop 2002/03:80 s. 28

ÄktB, utan en minimiregel.²³ En tillgång blir inte samboegendom för att den är bohag eller bostad, utan därtill kommer kravet att egendomen ska vara förvärvad av samboparet för detta ändamål. Den egendom som införskaffas under samboförhållandet presumeras ha skaffats för gemensamt brukande,²⁴ liksom det som parterna ägde innan förhållandet inleddes är egendom som inte ska ingå i samboegendomen. Dock kan egendom som förvärvas strax innan sambogemenskapen inleddes räknas som samboegendom om syftet med förvärvet är att det ska vara för deras gemensamma bruk. Ett exempel kan vara möblemang som parterna gemensamt väljer ut inför sammanboendet,²⁵ eller en bostad som senare blir deras gemensamma bostad och införskaffas just därför.²⁶ Den icke ägande sambon anses då ha bevisbördan för att egendomen förvärvats för sambornas gemensamma användande och således ska ingå i bodelningen.²⁷ Förvärvet bör således skett i samband med att samboförhållandet inleds. Till skillnad från äktenskapet som inleds vid en bestämd tidpunkt ser man här skillnaden med samboförhållandet då tidpunkten för inledandet kan vara svår att fastlägga.²⁸ I det här fallet blir det avgörande. Tidpunkten för bostadsförvärvet kan däremot tjäna som bevis för när samboförhållandet inleddes. Syftet med förvärvet får stor vikt. Om det är en bostad som det blivande paret väljer ut tillsammans så presumeras det att det är en gemensamt införskaffad bostad, även om den ena parten finansierar förvärvet och flyttar dit först. Man bör observera att förvärvet och tillträdet ofta har en ganska lång tid emellan sig vid fastighetsförvärv. Ett logiskt krav är således att det finns en relation vid fastighetsförvärvet och att samboförhållandet inleds i samband med tillträdet, eller vid inflyttningen. Bevisbördan vilar på den sambon som gör gällande att egendomen förvärvats för gemensamt bruk²⁹

5.2.1 Bohag

I sambolagens 6 § fastställs att med sambors gemensamma bohag avses *möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre* som förvärvats för gemensamt begagnande. Detta ska som huvudregel ingå i en bodelning. Bohag som används uteslutande för den ena sambons bruk ska inte ingå 6 § 2:a meningen. I 7 § exkluderas egendom som huvudsakligen används för

²³ Prop 1986/87:1 s 99

²⁴ Ds 2005:34 s. 68

²⁵ Tottie s. 602f

²⁶ Prop. 1986/87:1 s 257

²² Grauers s 236

²⁸ Prop. 2002/03:80 s.27f

²⁹ Tottie s. 602f

fritidsändamål. Övrig egendom utanför hemmet t.ex. aktier, fordon, fritidsbåtar m.m. ingår inte i bodelningen. Någon exakt gränsdragning finns inte. Man urskiljer i förarbetena till 6§ med exempel, ej uttömmande, på gränsdragning mellan vad som kan vara samboegendom och egendom som inte ska ingå i en bodelning.³⁰ Tiden för förvärvandet är avgörande. Förvärvet måste skett under samboförhållandet eller i nära anslutning till inledandet.³¹ Ibland är gränsen inte tydlig gällande vad som ska ingå i bodelningen eller inte. Tavlor kan både vara en investering och ha ett bohagssyfte. I förarbetena uppges att tavlor ska räknas som bohag. Detta då gränsdragningen mellan kapitalinvestering och bohag är svår.³²

Att en tavla som införskaffats och förvaras i parets gemensamma hem ska ingå som bohag råder inget tvivel om, men kan tavlan ha ett annat syfte eller karaktär? Syftet med inhandlandet kan ha varit att placera kapital, dock så ska den ändå ingå i bodelningen enligt förarbetena. Att i sken av att göra en bättre investering genom att avyttra tavlan och investera i tillgångar som inte ingår i bodelningen t.ex. fonder kan man justera sina tillgångar inför en stundande bodelning. Kan en tavla ha ytterligare karaktär som gör att den inte borde ingå i bodelningen? Jag vill påstå att så nog kan vara fallet. En tavla kan vara en del av en konstsamling och då ev. vara ett fritidsintresse som undantas i 7§. Konst kan vara ett intresse och en hobby. Den ena sambon kan ha konst som intresse och inneha en konstsamling som ett aktivt intresse, tavlor köps, byts ut mot andra eller säljs. Är samlandet ett fritidsintresse? Är denne sambon aktiv i någon konstklubb och kunnig i ämnet skulle ingen se det på annat sätt än att det är ett fritidsintresse. Ska då konsten ingå i bodelningen? Rekvisitet att de ska begagnas av bägge sambornas som finns i SamboL 6§ andra meningen har då objektivt inte uppfyllts.

Ett exempel som jag stött på belyser problemet från en annan vinkel. Ett hem bestod av en samling sablar och antika arméutrustningar (hjälmars, flintlåsvapen m.m.). Hela bostaden var fylld av denna samling och det var mannens stora intresse. Han köpte och sålde aktivt, sambon påpekade aldrig att det gemensamma bohaget inte fick avyttras. Samlingen var utspridd i hemmet och upptog 90 % av bohaget. Hela huset var inrett i detta tema och samlaren var mycket aktiv i föreningsliv med sitt samlande. En mindre del av bostaden användes även periodvis som vandrarhem med militärtema. Där urskiljer man lättare ett samlarintresse och en sådan samling skulle vara förståelig att ställa utanför en bodelning. Det skiljer sig inte i sak, men ursprunget gör ändå att samlingen inte bör räknas som bohag. Är det då avgörande hur samlingen är förvarad? Förvarar man sin sabelsamling i ett kassaskåp så ser jag det som troligt att förvärvet för gemensamt användande

³⁰ Prop 1986/87:1 s 133f

³¹ Prop 1986/87:1 s 257

³² Prop. 1986/87:1 s. 133f

inte uppfylls. Ska samlingen räknas som gemensamt bohag om den är uppsatt på väggen? Den person som står bakom mitt exempel förvarade sin samling på båda sätten. Frågan är om dessa tillgångar ska ha olika bedömningar vid en ev. bodelning. I tavefallet skulle man kunna se problematiken med förvaringen. Ska tavlan på väggen ingå i bodelningen men tavlan i bankfacket skulle vara en kapitalinvestering utanför bodelningen? Det bör finnas en gräns för när samboegendomen övergår till fritidsintresse.

5.2.2 Bostad

Kravet för att bostad ska räknas som samboegendom är att bostaden införskaffas under pågående samboförhållande, alt att samboförhållandet uppstår i samband med, eller alldeles efter införskaffandet. Bostaden kan vara en fastighet med byggnad, bostadsrätt eller hyresrätt Även lite mer ovanliga varianter kan förekomma så som byggnad på ofri grund m.m. Byts en av samborna redan införskaffad bostad ut till en surrogatbostad under samboförhållandet är förvärvandet för gemensamt bruk så som krävs av sambolagen och den bostaden kommer att ingå i en framtida bodelning. Bostäder som ägs och är bostad åt den ena partnern innan samboförhållandet inleds, ingår inte i bodelning. Sambolagen är aldrig tillämplig på den bostaden som den ena sambon bor i, och som den andre flyttar in i. Detta gäller oavsett hur finansieringen av boendet går till under själva sambotiden³³. Även om bägge ekonomierna bidrar till det gemensamma boendet och bli sammanflätade så som sambolagen tar sikte på, kommer den inte att ingå i bodelningen. *Vikten läggs vid förvärvandet.*³⁴ Kravet är att den är förvärvad för gemensamt användande som bostad. Bostäder som används som fritidsändamål ingår inte som bostadsegendom i sambolagens mening³⁵. Huvudsyftet med egendomen/byggnaden ska vara att det är deras gemensamma hem och innehåller huvudsakligen för detta ändamål. Dock så kan det finnas situationer som medför att man har flera permanenta boenden.³⁶

³³ NJA 2004 s 542

³⁴ Prop 1986/87:1 s. 104f

³⁵ RH 1999:103 Sambor försökte bodela halva av fritidsfastighet, detta i syfte att slippa stämpelskatt.

³⁶ Prop. 1986/87:1 s. 134

5.2.2.1 Förvärvet.

Sambolagen tar sikte på den bostad som förvärvas under samboförhållandet och som blir parternas gemensamma bostad. Oavsett hur förvärvet finansieras och vem som står som ägare så ingår bostaden i bodelningen. Anledningen till detta är att även om den ena parten står som ägare och står för den löpande finansieringen av hemmet så bidrar den andre direkt eller indirekt till att möjliggöra detta. Ekonomierna flätas samman och i ett rättviseperspektiv så ska den gemensamma bostaden, eller framför allt dess nettovärde ingå i bodelningen.³⁷ Dock så bör det belysas att i normalfallet står redan bägge samborna som ägare till bostaden. När paret separerar delas då nettot på förmögenhetsrättslig grund.

En bostad kan införskaffas före samboförhållandet, om den förvärvade bostaden är tänkt att bli den gemensamma bostaden.³⁸ Att båda parterna är med och gemensamt väljer boende för det kommande samboskapet är ett tydligt exempel. Ett annat kan vara att den ena fortfarande är gift och under ÄktB betänketid³⁹ vilket hindrar sambolagen att gälla, men lika fullt införskaffar de en gemensam bostad. Där inleds i praktiken ett samboförhållande, dock utan att sambolagen kan göras gällande.

Rekvisitet i paragrafen är att den har ”förvärvats för gemensam användning”. Då bör det i sakens natur vara att det gemensamma användandet är som bostad, vilket inte alltid är självklart vid själva förvärvet. Vanligtvis är en fastighet eller bostadsrätt enbart bostad. I vissa fall har dock bostaden mer än ett syfte. Bostaden kan även användas till näringsverksamhet av bl. a. ekonomiska skäl. Då ska denna inte ingå i en sambobodelning eller omfattas av övertaganderegler. Det kan vara att en näringsverksamhet har sitt kontor eller hela verksamheten förlagd i delar av bostaden, eller att verksamheten är belägen på fastigheten, men dock inte i bostaden.⁴⁰

Fastigheten kan vara inriktad på näringsverksamhet med ett boende på en mindre del. Mindre lantbruksfastigheter är ett exempel på den svåra gränsdragningen.⁴¹ När är det näringsverksamhet och när är det hobbyverksamhet kontra boende? Ett rättsfall som gällde makar och kvarsittningsrätt som kan vägleda är RH 2009:44. I detta fall fanns en jordbruksfastighet på 36ha, och förutom bostadsbyggnad fanns stallbyggnader och ekonomibygnader. På fastigheten bedrevs jordbruk i form av växtodling, tuppuppfödning, farmartjänst samt stuguthyrning. Båda två hade även inkomst av tjänst. Hovrätten ansåg att bostadsfunktionen inte

³⁷ Grauers s 241

³⁸ Prop. 1986/87:1 s 257 Grauers s. 236

³⁹ RH 2005:34

⁴⁰ Teleman s. 217f

⁴¹ Prop. 1986/87:1 s.132f

vägde över påtagligt och fastigheten omfattades då inte av ÄktBs kvarsittningsrätt. Ett annat exempel som belyser problemet som jag har erfarenhet av är paret som köpte en fastighet med både bostad och plantskola. Mannen stod för inköpet i sin helhet och stod som lagfaren ägare. Fastigheten var mycket lämplig eftersom de behövde en ny bostad och kvinnan i förhållandet hade som dröm att driva en plantskola. Att denna fastighet var lösningen på båda behoven var avgörande för förvärvet. Värdejämnt var fördelningen lika mellan bostad och plantskola. Till ytan var plantskolan klart dominerande. Mannen hade förvärvsinkomst medan kvinnan drev företaget på fastigheten som sin försörjning⁴². Samboförhållandet på fastigheten varade i tio år. Efter ca fem år avvecklade kvinnan plantskoleverksamheten och blev sjukpensionär. Vid bodelningen var fastigheten endast parets bostad. Plantskolan fanns kvar med flertalet större växthus och butik, men inte i drift. Fastigheten var omtaxerad från kod 121 till 220.⁴³ Stor vikt läggs på förvärvsorsak.⁴⁴ Hade verksamheten fortgått så hade frågan varit om bostadsfunktionen vägts över påtagligt eller inte? Det hade avgjorts om fastigheten skulle ingå i bodelningen eller inte. Nu blev rättsfrågan annorlunda. Ska förhållandet vid bodelningen avgöra, eller väger avsikten med förvärvet över? Orsaken till att plantskolan lades ner var sjukdom och inte någon partsvilja att endast använda fastigheten som bostad. Saken blev aldrig prövad, då det som ofta vid bodelningar slutade med en kompromiss mellan parterna. Men exemplet belyser problematiken på ett bra sätt. Ett äldre rättsfall gällande makar är NJA 1960 s 265 där makarna hyrde en lokal som till ytan var övervägande bostad men där det även bedrevs fotoateljé. Där fanns även butikslokal samt mörkerrum i garderober. Verksamheten bedrevs av den ena maken och bedömningen blev att det huvudsakliga syftet inte var gemensam bostad. I RH 1986:58 blev utgången det motsatta. I det rättsfallet handlade det om en fastighet där det förutom bostad bedrevs hästverksamhet i ringa skala. Verksamheten innefattade 10 hästar som var inackorderade. Fastigheten omfattade ca 5ha samt ekonomibyggnader utöver bostaden. Vid bodelningstillfället var maken som bedrev verksamheten även pensionär. Den sammantagna bedömningen var att verksamheten var underordnad boendedelen. I begreppet "huvudsakligen" bör det vid en samlad bedömning väga över påtagligt till bostadsfunktionen för att fastigheten ska bli samboegendom.⁴⁵ I doktrin har frågan om att dela upp fastigheten i andelar förts. Att låta hela

⁴² Jämför NJA 1960 s. 265 och RH 1986:58

⁴³ Typkoder för fastigheter, 12= Lantbruksenhet, som endast utgörs av växthus/djurstall, 220= Småhusenhet, bebyggd

⁴⁴ Prop. 1986/87:1 s 133, Tottie s. 604 Ryrstedt s.342 Avsikten med förvärvet är avgörande om det skall ingå i en bodelning eller inte, inte det faktiska användandet. I detta fall skulle bostaden således ingå.

⁴⁵ Teleman s. 218

fastigheten ingå i bodelningen och jämka den delen som blir oskäligen ansetts väga över då andelsberäkningen ansetts opraktiskt.⁴⁶

5.2.2.2 Förvärvat genom arv, gåva eller testamente

Har bostaden förvärvats på ett benefikt sätt kan en annan bedömning bli aktuell. Får man bostaden genom gåva, arv eller testamente kan man bedöma att bostaden inte är förvärvad för gemensamt bruk. Är gåvan eller det testamenterade enskild egendom genom krav från testatorn eller givaren ingår inte bostaden/bohaget i en framtida bodelning, SamboL §4. Givaren och testatorns vilja ska accepteras. Gåva kan däremot anses som förvärv i sambolagens mening, när den inte är villkorad och då gåvomottagaren medverkar vid gåvan och kan ha en viss avsikt med förvärvet.⁴⁷ Det är den uppfattningen som förarbetena⁴⁸ och doktrinen har⁴⁹ att förvärv som gåva kan vara ett förvärv i sambolagens mening då gåvomottagaren aktivt tar emot gåvan och det finns ett syfte bakom det. För arv och testamenterad egendom är det mindre troligt att förvärvet är gjort så att egendomen är förvärvad för gemensamt bruk. Dock kan förvärvet vara för gemensamt bruk och ingå i bodelningen med tanke på 4§s utformning. Lagtexten anger att arvet ska vara villkorat som enskild egendom för att inte ingå i en framtida bodelning. Medverkar arvtagaren genom att aktivt välja ut egendom som ska ärvas samt tillskjuter betalning för att lösa egendomen gentemot fler dödsbodelägare tordes bedömningen kunna bli att egendomen förvärvats för gemensamt bruk⁵⁰. Väljer man en bostad ur ett dödsbo medverkar man genom ett aktivt val som man har en avsikt med, att ha egendomen som bostad. Bostad till skillnad från egendom är ett större mer genomtänkt val i jämförelse med en utvald möbel eller tavla. Väljer man att överta en bostad är det ett mer djupare och genomtänkt val som grundar sig på fastighetens beskaffenhet och som får en långtgående påverkan. Att välja bostad är inte som att välja en byrå. Man ska ta hänsyn till framtida kostnader, läge, barn som ska växa upp, avstånd till arbete, avyttring av den gamla befintliga bostaden, m.m. Även den andre sambons vilja spelar i praktiken in precis som vid ett vanligt bostadsval. Att välja en bostad är inget man gör lättvindigt vare sig man förvärvar genom köp eller arv. Därav kan man göra en parallell mellan motprestationen och syftet vid gåva⁵¹ och

⁴⁶ Tottie s. 604

⁴⁷ Grauers s.237

⁴⁸ Prop. 1986/87: 1 s. 104f

⁴⁹ Tottie s. 603 Walin s. 310f Grauers s. 237

⁵⁰ Tottie s. 603

⁵¹ Walin s. 310f, Grauers s.237

att välja att ärva en bostad i stället för att avyttra den och behålla pengarna. Är man dessutom redan sambor och byter en sambobostad mot den ärvda, vilket är ett val i konsensus så borde kravet enligt min mening, på förvärvad för gemensamt syfte vara uppfyllt. I synnerhet om den onerösa delen inte är alltför liten. Alternativet är att bostaden eller bohaget omsätts och arvet blir pengar som inte är samboegendom så länge de inte omsätts till ny samboegendom. Som skydd mot effekten av att den ärvda tillgångna ska räknas som samboegendom är att testatorn villkorar detta, alternativt att samborna upprättar ett samboavtal att egendomen inte ska ingå i en framtida bodelning. Får en sambo ett arv eller gåva i form av pengar med villkoret att den ska vara enskild så har villkoret mindre betydelse i samboförhållandet, för så länge egendomen är kontanta medel så ingår det inte i bodelningen. Skulle sambon köpa en gemensam bostad för pengarna så blir den enligt huvudregeln, SambL 3§ samboegendom. Undantaget i 4§ säger att surrogategendom inte ska ingå och i detta fall bör givarens vilja respekteras, att införskaffas samboegendom med medel som villkorats att vara enskild så ska även surrogatet vara det.⁵² Införskaffas bostaden med både pengar som är enskild egendom genom villkorad gåva och tillskjutet kapital som inte är enskild kan bedömningen bli en annan.

5.2.2.3 Hyresrätt blir bostadsrätt.

Grauers tar upp ett intressant exempel⁵³ som belyser förvärvsproblematiken. En hyresfastighet som omvandlas till bostadsförening där ena sambon har ett hyreskontrakt innan samboförhållandet uppstått. Frågan är då om omvandlandet från hyresrätt till bostadsrätt är ett förvärvande i sambolagens mening, då hyresrätten inte var samboegendom? Ett vanligt förvärv av bostadsrätt under samboförhållandet leder till samboegendom, men just förvärvet av en bostadsrätt vid föreningens bildande är av en sådan speciell karaktär att man skulle kunna komma fram till en annan bedömning. Hyreskontraktet är ett krav för att få förvärva lägenheten och är knutet till kontraktsinnehavaren. Utan hyreskontraktet hade det inte funnits möjlighet till något förvärv och det är ett erbjudande riktat till den sambon som hade hyreskontraktet innan samboförhållandet. Det finns inga andra köpare. Tidpunkten för förvärvet är inte knutet till samboparets egen vilja att förvärva utan är ett unikt tillfälle som ges vid bildandet av bostadsföreningen. Sambornas egen vilja är begränsad eftersom detta är ett erbjudande som ges vid ett speciellt tillfälle och speglar sambornas vilja väldigt lite. Grauers beskriver det som ”bostadsrättsupplåtelsen så att säga som ett utflöde av den hyresrätt sambon redan har, vilket skulle innebära, att

⁵² Grauers s. 238

⁵³ Grauers s. 237

bostadsrätten inte blir samboegendom.” Det som talar för motsatsen är att det är ett förvärv som innehavaren väljer att göra under samboförhållandet som syftar till att köpa sambornas gemensamma hem, vilket skulle kunna leda till att det då blir samboegendom.⁵⁴ I NJA 2003 s. 650 ombildades en hyresrätt till bostadsrätt under samboförhållandet. Hyresrätten var införskaffad för att vara sambornas gemensamma och när ombildandet till bostadsrätt skedde gick bägge samborna samt ena sambons barn in och delägs bostaden. Vid separationen var det ostridigt att bostadslägenheten inskaffades för deras gemensamma och att den skulle ingå i bodelningen. Den delen av bostaden som ägdes av samborna bedömdes av HD att de skulle ingå i bodelningen. Samborna införskaffade gemensamt hyresrätten och bägge stod som ägare av den bildade bostadsrätten dock till olika stora delar. Frågan som uppstår är om utgången blivit annorlunda om den ena sambon flyttade in i den andres redan befintliga hyresrätt och den sedan står som ensam ägare till den bildade bostadsrätten. För att säkerställa sina intressen i denna osäkra fråga bör man upprätta ett samboavtal angående bostaden.

⁵⁴ Brattström, Juridisk Tidskrift, 2009-10 nr 1 s. 27

6 Övertaganderätten av bostad med stöd av SamboL §16 & §22

Den bostad som samborna har haft som sin gemensamma under förhållandet ska inte bara värderas och ingå som tillgång i bodelningen om den är samboegendom, det ska även avgöras vem som ska ha den. Utgångspunkten är att var och en äger sitt, men här har lagstiftarna värnat om behovet av en bostad och låtit det gå före äganderätten om det är rimligt. Verkan av en bodelning kan i sådana fall bli sådan att den icke ägande sambon får ta över den gemensamma bostaden via lottläggningen samboL§ 16:2st. När den bäst behövande sambon inte är ägaren av bostaden kan den ändå ha en övertaganderätt av den gemensamma bostaden. Ekonomiskt sker ingen skillnad utan den andre sambon kompenseras ur bohaget eller annan ekonomisk ersättning för sin hälftenandel och får full teckning ekonomiskt. 16 § 2st omfattar alla typer av bostäder som ingår i själva bodelningen.⁵⁵

Det är behovet av bostaden som styr om ett övertagande ska bli aktuellt. Finns minderåriga barn med i bilden är det ett bra skäl till att boendeföräldern har störst behov av bostaden. Det ska även anses skäligt med hänsyn till övriga omständigheter, en helhetsbedömning ska göras.⁵⁶

Även en gemensam bostad som *inte* ingår i själva bodelningen kan bli föremål för övertagande av den bäst behövande sambon, SamboL 22 §. Den bostad som har varit sambornas gemensamma men inte är förvärvat för gemensamt bruk kan ändå tillfalla den icke ägande sambon om den har större behov av bostaden. Denna regel omfattar bara hyresrätter och bostadsrätter. Det är behovet som styr ett ev. övertagande, gemensamma barn kan vara ett skäl. Saknas gemensamma hemmavarande barn kan bostaden övertas ändå, men endast om synnerliga skäl talar för det. Att bostaden skulle vara handikappanpassad för den ena sambon skulle kunna vara ett sådant skäl. Tidsfristen att yrka på övertagande är inom ett år från att samboförhållandet upphört alt tre månader från det att sambon flyttat från bostaden.⁵⁷ Ekonomiskt skall den andre sambon kompenseras. SamboL 22§ 3st

Denna regel uppstod i Lag om samboendes gemensamma bostad från 1973 och fördes över till den första sambolagen som kom 1987. Det är en

⁵⁵ Prop. 1986/87:1 s. 263f

⁵⁶ Agell/Brattström s. 276

⁵⁷ Eriksson s. 64, Agell/Brattström s. 279f

tvingande skyddsregel till förmån till den sambon som bäst behövde bostaden.⁵⁸ I Sambolagen kompletterades den med § 16 Sambolagen där övertaganderätten även kom att gälla fast egendom och den värdemässiga uppdelning av bostaden som är ett resultat av de sammanflätade ekonomierna.⁵⁹

En situation som är mycket vanlig är att samboförhållandet inleds med att den ena sambon flyttar in till den andre i den redan befintliga bostaden. Denna bostad uppfyller då inte kraven för att ingå i en bodelning. Den kan dock omfattas av övertaganderätten i 22§. Ett samboförhållande upphör när parterna flyttar isär. Ofta är detta ett konsensusbeslut. Ett problem som kan uppstå är när bara den ena sambon vill ta det steget. Är parterna inte överens om att avsluta samboförhållandet uppstår problem. Frågan som uppkommer är hur man ska hantera detta juridiskt. I Sambolagens 29§ 2st framgår att om den ena sambon berättigats att bo kvar i bostaden, är den andre sambon skyldig att genast flytta därifrån. Detta är resultatet efter att ärendet avgjorts via en begäran att få överta bostaden.

6.1 Begränsningar i förfogandet över gemensam bostad.

Utgångspunkten i ett samboförhållande är att varje sambo råder över sin egendom och svarar för sina egna skulder. Liksom i ett äktenskap.⁶⁰ Det finns dock vissa begränsningar i förfoganderätten. Att ha inflytande över sin bostad anses så pass viktigt ur en social synpunkt att begränsningar i förfoganderätten är motiverade. Reglerna i Sambolagen är inte identiska med de i Äktenskapsbalken.⁶¹ Reglerna blir aktuella i ett samboförhållande när den ene sambon är ensam ägare till fastigheten/ bostadsrätten eller har hyresrätten till parets gemensamma bostad, ägarsambon. Den andre sambon blir ”inneboende”. Omfattningen styrs av vad som kan komma att ingå i en framtida bodelning. Den ägande sambon behöver den andres samtycke vid försäljning, uthyrning eller pantsättning. Att det krävs för försäljning ses ganska självklart då den andre sambon förlorar sin bostad. Vid uthyrning inskränks den andres sambons förfogande över den gemensamma bostaden. Pantsättning kan få den effekten att bostaden utmäts för fordran, och den

⁵⁸ Ryrstedt s. 36, Grauers s. 250

⁵⁹ Prop. 1986/87:1 s. 105

⁶⁰ Grauers s. 253

⁶¹ Grauers s. 253

andre sambon förlorar sin bostad alt den bostaden som omfattas av 22§
övertaganderegler.⁶²

Utgångspunkten är att den andre sambons bostad ska kunna säkerställas. Rör det sig om *fast egendom* eller *tomträtt* krävs endast samtycke om det är samboegendom. Fast egendom eller tomträtt som inte är samboegendom kan inte heller övertas mot lösen med SamboL § 22. För att Sambolagen ska få den skyddande effekten som är tänkt krävs en anmälan till inskrivningsmyndigheten att fastigheten är deras gemensamma bostad trots att det bara är den ena sambon som äger fastigheten⁶³, SamboL 5§ 2st. Detta noteras i fastighetsregistret, men gör inte fastigheten till samboegendom per automatik. Man säger bara att fastigheten är deras gemensamma.⁶⁴ Är detta gjort blir ärendet vilande vid inskrivningsmyndigheten tills samtycke medgetts, både vad det gäller avyttring samt uttagande av pantbrev (JB 20:7 p.8 och 21:7 försäljning, respektive JB 22:4 och 22:15 pant) Anmälan ska vara skriftlig och undertecknat av båda parterna.⁶⁵ Detta medför att även samtycket bör vara skriftligt för att inskrivningsmyndigheten ska godkänna samtycket. Skulle lagfart för fastigheten eller ny in-teckning begäras ut när fastigheten är antecknad som gemensam, blir ärendet vilande tills samtycke inkommer. Detta är kritiserat av Grauers, då samboegendom i praktiken inte får något skydd om inte anmälan är gjord och gemensam bostad som inte är samboegendom går att registrera som gemensam bostad även då det inte är samboegendom.⁶⁶ Detta även då lagtexten uttryckligen kräver samtycke om det är samboegendom, JB 20:7 p8⁶⁷ Om sambon avyttrar eller upplåter utan erforderligt samtycke från den andre sambon kan den sambon väcka talan om att avtalet ska gå åter. Detta ska göras inom tre månader från det att sambon uppmärksammat överlåtelse/upplåtelsen. Har lagfart för nya ägaren beviljats är förvärvet bestående. Att observera här är att det inte är själva pantsättningen som kräver medgivande, fastän det är då som den gemensamma bostaden kan bli föremål för exekutiv försäljning. I stället är det att själva ansökan om in-teckningen som kräver medgivande. Den i sig beviljas av inskrivningsmyndigheten och är ingen pantsättning i sig. Själva pantsättningen med hjälp av befintliga pantbrev kräver inget medbestämmande från den andra sambon men det är då som belastningen på

⁶² Grauers s.253

⁶³ Jensen s.199, Prop 1986/87:1 s. 254

⁶⁴ Grauers s. 257, NJA 1997 s 227

⁶⁵ Grauers s. 256

⁶⁶ Grauers s. 256f

⁶⁷ Är ägaren gift gör inskrivningsmyndigheten kontroll om ägaren är gift för att kräva samtycke. Inskrivningsmyndigheten har ingen möjlighet att kontrollera samboförhållandet och de är inte deras uppgift. En sådan kontroll förbli omöjlig då samboförhållande som gör fastigheten till gemensam bostad inte ens kräver folkbokföring på samma adress, NJA 1989 s. 682

fastigheten uppstår. Har således ägarsambon redan uttagna pantbrev så finns inget hinder för pantsättningen⁶⁸. Man kan diskutera detta och om sambolagens syfte uppnås med gällande rätt. Ett ägarhypotek i ett pantbrev som uppstått av amortering som i sin tur är följden av ett långvarigt samboförhållande med sammanflätad ekonomi där den andre sambons ekonomiska bidrag har möjliggjort amorteringen, är just den formen av ekonomisk tillgång som sambolagen tar sikte på att dela vid en bodelning. Den ägande sambon kan här lätt, utan den andre sambons möjlighet att förhindra det, belåna detta överhypotek för att minska sitt netto i en stundande bodelning. Dock så kan ägarsambon inte belåna upp det överhypotek som uppstått under samboförhållandet i den gemensamma bostaden, under förutsättning att fastigheten är anmäld som deras gemensamma. Rådighetsinskränkningarna är inte skapade för ekonomiskt syfte varför skadestånd inte kan bli aktuellt även om en rättshandling utan samtycke leder till detta för den andre sambon i en senare bodelning.⁶⁹

Ett intressant exempel vore om en fastighet har anmälts till inskrivningsmyndigheten att den är XX och PPs gemensamma hem. Fastigheten är taxerad med kod: 120 och det framstår som uppenbart att det huvudsakliga användandet inte är bostad, utan är en större jordbruksenhet med en sekundär uppgift som bostad. Hur kommer då en ansökan om överlåtelse av fastigheten där ägaren är säljaren att behandlas? Enligt JB 20:7 p8 ska ansökan förklaras vilande, men det ses ganska troligt att fastigheten inte kan vara samboegendom då den måste kunna ingå i en bodelning för att få skyddet som i § 23. Att fastigheten inte automatiskt blir samboegendom så fort det inkommer en anmälan om att en fastighet är gemensam bostad får anses som självklart.

Vid *hyresrätt* eller *bostadsrätt* krävs alltid samtycke oavsett om egendomen kommer att ingå i ev. framtida bodelning eller inte, SamboL 17§ 1st. En sådan bostad är antingen med i en bodelning som parternas gemensamma bostad eller så omfattas den av övertaganderätten i § 22 Sambolagen. Även då egendomen förvärvats genom gåva eller arv, med villkor om att den ska vara enskild krävs samtycke. Det finns dock ingen kontroll så som den IM utövar när det gäller bostadsrätter.⁷⁰ Detta får ses som bristfälligt då ingen kontroll om ägaren är sambo finns och sakrättsligt skydd uppstår vid belåning då föreningen denuntierats, NJA 1995 s 478. Den icke ägande sambon riskerar inte bara att förlora sin bostad vid ev. utmätning, ägarsambon kan via belåningen minska sitt nettovärde på samboegendomen inför en stundande bodelning.

⁶⁸ Ds 1997:84 s.45

⁶⁹ SOU 1999:104 s. 217 och 225

⁷⁰ Grauers s.255

6.1.1 Tillstånd via domstol

Om den inneboende sambon inte ger sitt samtycke kan ägarsambon få tillåtelse av rätten till åtgärden, 24 § Sambolagen.

Skulle den gemensamma bostaden vara föremål för övertagande eller ingå i en framtida bodelning måste rätten ta hänsyn till om ägarsambon vill sälja bostaden och ersätta egendomen med egendom som inte ingår i en framtida bodelning. Då går den inneboende sambon miste om det värde som bostaden skulle representera vid en bodelning. Därav bör rätten vara mer restriktiv i dessa fall.⁷¹

Hur fungerar det i praktiken? Ger gällande lagstiftning det skydd för den andre sambon som var tänkt? Skulle ägarsambon avyttra den gemensamma fastigheten utan nödvändigt samtycke från andra sambon eller rättens godkännande kan den drabbade sambon väcka talan om att ogiltigförklara avtalet. Talan ska vara väckt inom tre månader från det att sambon fick reda på rättshandlingen SamboL § 25. Kan det då vara för sent? I frågor om fastigheter och tomträtter är det för sent om den nya ägaren har fått lagfart. Anteckningen om att bostaden är gemensam bostad bör kunna avföras ur fastighetsboken om bägge samborna begär det, eller då ägarsambon kan påvisa att den andre sambon inte är folkbokförd på fastigheten längre.⁷²

Ska fast egendom eller tomträtt intecknas krävs medgivande av den sambon som delar den gemensamma bostaden. Medbestämmanderättens primära syfte är att säkra bostaden och inte den ekonomiska tryggheten. Därför bör skadestånd inte vara aktuellt i de fall när ägarsambon har felaktigt förfogat över deras gemensamma bostad utan medgivande

Pantsättning av *bostadsrätter* omfattas inte av fastighetspantens formkrav med pantbrev. Bostadsrätten pantsätts som lös egendom men då trading inte är en möjlighet vid denna form av pantsättning krävs istället att bostadsrättsföreningen denuntieras för att sakrättsligt skydd ska uppnås. Är sambolagen då ett tillräckligt skydd för den andre sambon? I NJA1995 s.478 belyses problematiken. Här ägde båda samborna bostadsrätten till hälften. Mannen tog ett lån ett år efter förvärvet med bostadsrätten som pant. I skuldebrevet skrevs som säkerhet för lånet "min/vår bostadsrätt" i fastigheten. Detta utan samtycke så som lagen kräver.

Bostadsrättsföreningen denuntierades pantsättningen. Några år senare utmättes bostadsrätten för mannens skulder pga. pantsättningen. Sambon bestred utmätningen och hon yrkade att utmätningen skulle upphävas och gjorde som grund för yrkandet gällande att giltig pantsättning inte ägt rum.

⁷¹ Grauers s. 254f Ryrstedt s.330

⁷² Grauers s. 266, Tottie s.598 Agell/Brattström s.270

Dels med stöd av 17§ Lagen om sambors gemensamma hem och att det samtycke som krävs inte fanns samt även att *lagen om samäganderätt* SFS 1904:48 skulle vara tillämpligt, i vart fall analogt⁷³. Detta medför att samägarna kan förfoga över egendomen endast om de vidtar gemensamma dispositioner, i detta fall pantsätta bostadsrätten. I rättsfallet är huvudfrågan om utsökningsbalkens regler för indragning är tillämplig för att sälja hela bostadsrätten, men även det sakrättsliga skyddet avgjordes då samtycke inte fanns. Det var ostridigt att bostaden var deras gemensamma bostad och att den var samboegendom. HD kom fram till att hela bostadsrätten inte var pantsatt utan endast den hälftandel som mannen pantsatt. Detta var parterna överens om, rättsfrågan var om indragning kunde ske av den andres halva och möjliggöra en försäljning av hela bostadsrätten. I de aktuella fallen var inte värdet på respektive andel en fråga. Ur ett bodelningsperspektiv så hade en sådan pantsättning haft en större betydelse då mannen skulle ha en samboegendom som inte hade något nettovärde alls medan kvinnans andel däremot hade ett nettovärde. HD kom i rättsfallet fram till att samäganderättslagen var tillämplig på bostadsrätten men att UB 8:8s indragningsregler inte var det. HD upphävde utmätningen och den prejudicerande effekten blev att andelar av bostadsrätter inte kan bli föremål för indragning, detta ledde till att endast andelar i bostadsrätter kan mätas ut och säljas exekutivt. Dessa andelar har i regel ett lågt exekutivt värde som gör den exekutiva åtgärden oskälig, UB 4:3. För sambor innebär detta juridiskt att rättsfallet blir ett skydd för sambor som delägare i bostadsrätter.⁷⁴ Domstolen uppmärksammade särskilt att situationen var sambors gemensamma bostad och gav den omständigheten extra tyngd. Rättsfallet påverkar även belåningen av bostadsrätter. Även bankerna blev medvetna om att en belåning med endast en del i bostadsrätt som säkerhet inte ger någon förmånsrätt i panten vilket gör en sådan pantsättning förlorar sin förmånsrätt. Således beviljas inte lån om inte hela bostadsrätten används som säkerhet.⁷⁵

Är förutsättningarna samma som i rättsfallet, men att mannen är ensam ägare till bostadsrätten, blir utgången en annan, till nackdel för sambon. Dels blir den gemensamma bostaden utmättningsbar för ägarsambors skulder och sambon förlorar sin bostad. Dels minskas nettot av samboegendomen. Nettot delas i bodelningen men i detta fall så minskas egendomens värde med belåningen och genererar tillgångar som inte ingår i bodelning. Detta scenario ger en ägarsambo som vill avsluta förhållandet en möjlighet att inför en stundande bodelning minska sin samboegendom radikalt. Förmånsrätten uppstår när bostadsföreningen denuntieras. En möjlighet att registrera gemensam bostad som sambors gemensamma finns

⁷³ jfr Tottie, Äktenskapsbalken och promulgationslag mm, s. 199.

⁷⁴ Grauers s. 255

⁷⁵ Grauers s.256

inte så som med fastigheter. Men inget hindrar samborna att göra en notering i lägenhetsförteckningen, det borde ge ett visst skydd för den icke ägande sambon om ansökan om medlemskap inkommer.⁷⁶

NJA 2015 s. 72

Dock så har ett nytt rättsfall avgjorts i HD som ändrat rättsläget, NJA 2015 s. 72. I detta fall ägde gäldenären bostadsrätten tillsammans med sin mamma. Rättsfrågan var om samägande utan samboförhållande skulle ha lika stort skyddsvärde som sambor? I det nya rättsfallet uppmärksammas att samägandet har ett lägre skyddsvärde då det inte är sambor/makar det gäller.

Erfarenheten från KFM är att 1995 års rättsfall har ifrågasatts en hel del ur ett borgenärsperspektiv då bostadsrätten har stigit markant i värde och samägande av bostadsrätter har haft ett starkare skydd än fastighetsägare där indragning är möjlig. Detta har gett ett starkare skydd för bostadsrättsinnehavare än fastighetsinnehavare, vilket inte har bedömts som skäligt. Därför bedöms frågan om indragning i sin helhet, även gällande sambor i det nya rättsfallet. Resultatet av 1995 års rättsfall blev att andelar i bostadsrätten utmättes och den nya andelsägaren begärde sedan exekutiv försäljning av hela bostadsrätten. Detta medförde att sambon i alla fall blev av med sin bostad och den ekonomiska compensationen blev lägre då den exekutiva försäljningen sällan kommer upp i ett normalt marknadsvärde.

I det nya rättsfallet har av starka sakliga och systematiska skäl rättslägen ändrats så att indragning är möjlig av andelar i bostadsrätter och att hela bostadsrätten kan säljas exekutivt för den ena sambons skulder. Notera att frågan från 1995 års fall om pantsättningen av andelen av bostadsrätten och förmånsrättens som uppstått trots avsaknad av den andre sambons medgivande inte togs upp i det nya rättsfallet. På denna punkt är således rättsläget oförändrat.

Man kan kanske säga att 1995 års rättsfall gav sambor det skydd från utmätning av gemensam bostadsrätt som inte Sambolagen levde upp till. Dock har detta skydd försvunnit i samband med det nya rättsläget. Detta påverkar även samborna i en stundande bodelning då belåning av samboegendom minskar nettovärdet i en framtida bodelning. Man planerar sin bodelning genom att belåna samboegendomen och det som skulle vara en tillgång i bodelningen saknar nu värde.

En sådan bodelning borde kunna bli föremål för jämkning när nettovärde på samboegendom minskas strax innan bodelningen, Det har endast betydelse om den sambon som inte ägde bostadsrätten har tillgångar i form av gemensamt bohag. Jämkning ger det resultatet att den andre sambon slipper betala till sambon som ägde bostadsrätten. Jämkningsregeln håller sig inom sin

⁷⁶ Grauers s. 258

högsta och lägstanivå, se 7.3. Bristen i sambolagen är att den sambon som varit bedräglig slipper betala och den lurade sambon går lottlös och får inte den egendomsutjämnningen ur de gemensamma tillgångarna som är frukten av sammanflätade ekonomier så som var tänkt med sambolagen.

6.2 Gäldstäckning

Innan den gemensamma egendomen i bodelningen kan fördelas mellan parterna ska skuldavräkning ske s.k. *gäldstäckning*, SamboL 13§. Detta är ett skydd för sambornas borgenärer. De skulder som ska ha täckning i egendom är de skulder som är upplupna vid samboförhållandets upphörande.⁷⁷ Det finns inget krav på att skulden ska vara förfallen. Storleken behöver således inte vara fastlagd vid bodelningen men kravet måste ha uppstått. Skadestånd är ett sådant exempel⁷⁸. Skulder uppkomna efter samboförhållande, men innan bodelningen, ska inte ingå i avräkningen. Fodringar som är förenade med särskild förmånsrätt i en specifik egendom ska i första hand avräknas mot den egendomen där förmånsrätten finns. Även andra samband mellan skuld och egendom kan förekomma.⁷⁹ Om en skuld inte kan relatera till någon egendom ska den i första hand avräknas mot egendom/tillgångar som inte ska ingå i bodelningen. Först när denna egendom inte är tillräcklig ska fordringarna få gäldstäckning i egendom som ska ingå i bodelningen. På detta sätt skyddas den andre sambon utan att borgenärsintresset åsidosätts.⁸⁰

Bostaden som är sambornas gemensamma bostad har i många fall en latent reavinstskatt i det övervärde som kan ha uppstått. Detta är att beakta när samborna säljer bostaden i samband med samboskapets upplösande. Ännu viktigare är att latent reavinstskatt avräknas i de fall där bodelningen ger resultatet att den ena sambon ska ”köpas ut” ur bostaden och den andre övertar den gemensamma bostaden.⁸¹ Även gamla reavinstskatter uppkomna ur tidigare fastighetsförsäljningar som p.g.a. förvärvet av sambobostaden (ersättningsbostad enligt IL kap 47) fått uppskov bör avräknas. Dock är frågan om denna skuld som inte är latent, utan uppkommen men med uppskov, har sådant samband med den nya bostaden att den ska ha förmånsrätt där eller om den i första hand ska ha gäldstäckning i annan egendom. Kravet på samband mellan skatteskulden och den nya bostaden är

⁷⁷ Ds 2005:34 s. 70 Grauers s. 274

⁷⁸ Grauer s. 240, Ds 2005:34 s. 101

⁷⁹ Ds 2005:34 s.70

⁸⁰ Grauers s. 240

⁸¹ NJA 1975 s. 288

inte tillräcklig enligt doktrinen, och gäldstäckning ska i första hand ske i annan egendom än den som ingår i bodelningen.⁸²

Finns inte full täckning för sambons skulder går den sambon in i bodelningen utan tillgångar. Finns tillgångar i bodelningen så kommer det från den andre sambon. Vid en bodelning är det således ur ett ekonomiskt perspektiv fördelaktigt med ett så lågt netto som möjligt.

Studieskulder är skulder av en speciell karaktär i bodelningar. Dessa är i regel studiemedelslån upptagna under en tid strax före yrkeslivet. Lånet förfaller till betalning stegvis och ska betalas under den yrkesamma tiden. De kan uppfattas som en omfördelning av livsinkomsten. Återbetalningen sträcker sig under en lång tid. Studiemedelslånen har beskrivits som ett förtida uttag av framtida förvärvsinkomst som i första hand ska ha sin täckning i förvärvsinkomsten, och inte i egendom som ingår i bodelning.⁸³ Dock så räknas studiemedel in som skulder och ska ha gäldstäckning. Har då den ena sambon stora studieskulder krävs normalt all egendom som täckning för skulden. Saknar den andre studieskulder i samma omfattning blir bodelningen oskälig och kan då bli föremål för jämkning.⁸⁴ Men som vid alla jämkningar krävs en noggrann övervägning av helhetsbilden. Detta är både förarbeten och doktrin överens om då det kan finnas andra fördelaktiga lån med liknande långfristiga amorteringar, och vanliga lån som används för studier.⁸⁵

Skadestånd är även det en fordran med säregen prägel. I Ds 2005:34 utreder man om skadestånd ska ha en annan bedömning vid bodelning. Skadestånd kan i en bodelning både vara en tillgång och en skuld som ska ha täckning i en bodelning. Utredningen tar sikte på om det kan bli ett oskäligt resultat av bodelningen när ersättning för kränkning eller skada är med i beräkningen. En sådan ersättning har en så nära anknytning till skadelidande att det framstår som mindre lämpligt att det ska ingå i en bodelning mellan sambor.⁸⁶ När skadeståndet har uppstått efter ett brott mellan samborna leder det till en effekt på bodelningen som inte är önskad. Den sambon som ska betala får tillgodoräkna sitt skadestånd som en utgift och sambon som ska få betalt får räkna med skadeståndet som en tillgång. För sambolagens del behövdes dock ingen ändring i den delen ansåg utredningen, då skadeståndet inte skulle ingå som tillgång, eftersom endast samboegendom ingår i bodelningen. Skulle sådan ersättning ha använts till att införskaffa samboegendom som är föremål för bodelning ansåg man jämkningsreglerna

⁸² Teleman, *Advokaten* nr 2, 2010

⁸³ Prop. 1986/87:1 s. 188-189

⁸⁴ Grauers s. 88

⁸⁵ Grauers s. 88

⁸⁶ Prop. 2006/07:32 s. 8

tillräckliga.⁸⁷ Utredningen⁸⁸ hade då kommit fram till att en justering i 15§ är nödvändig i dessa fall, med den ändringen att jämkning inte bara skulle omfatta den sambo som ska lämna egendom utan även ge den andre sambon möjlighet till jämkning åt andra hållet som kompensation när det skulle vara oskäligt åt ”andra hållet”. Denna ändring genomfördes dock aldrig. Motivering till detta var att ändringarna av jämningsreglerna inte var nödvändiga för att förhindra de stötande bodelningsresultaten. Det hade inte heller i övrigt framkommit något påtagligt behov för förändringen. Tvärtom skulle en ändring strida mot de principer Äktenskapsbalken och Sambolagen bärs upp av.⁸⁹

I sambofallet behövdes ingen ändring tyckte utredaren då den egendom som ingår i bodelningen endast är gemensam bostad och bohag. Sambolagens begränsade tillämpningsområde utesluter i princip sådana problem i Sambolagen i jämförelse med ÄktB där regeländringen genomfördes. Skuldeståndet användas till att införskaffa just sådan egendom så kan en oskälig bodelning uppstå men att gällande jämningsregler rådde bot på detta⁹⁰.

Det kvarstår att skuldeståndet är en skuld som räknas av från tillgångarna i den dömda sambons bodelning, så som framkommer i utredarens exempel⁹¹. Detta kan leda till en oskälig delning där brottsoffret/f.d sambon är med och bidrar till sitt eget skuldestånd. Detta är ett rättsläge som inte rättades till. Utredarens förslag med ändring av jämningsreglerna blev aldrig lag så i samboförhållandet kvarstår därför problemet med att sambon som ska få skuldestånd efter brott är med och finansierar sitt egna skuldestånd. I ÄktB infördes 11Kap 4a § som rättar till detta missförhållande. Skuldeståndets speciella karaktär kan egentligen inte jämföras med övriga skulder. Saknas gäldstäckning finns möjligheten för ersättning via brottsoffermyndighet som i sin tur får en regressrätt gentemot gäldenärssambon som kan återbetala den nya fordran till myndigheten med framtida inkomst. Det sänkta beloppet i bodelningen kan däremot aldrig kompenseras på samma sätt utan den ekonomiska förlusten som sambon gör kan aldrig kompenseras.

Bedrägligt beteende inför en bodelning har även det ett skydd i ÄktB 11: 4§ Att göra sig av med egendom som ska ingå i bodelningen strax innan den genomförs ger den andre maken rätt till kompensation i bodelningen. I

⁸⁷ Prop. 2006/07:32 s. 11

⁸⁸ Ds 2005:34 s. 138

⁸⁹ Prop. 2006/07:32 s. 12

⁹⁰ Prop. 2006/07:32 s. 11

⁹¹ Ds 2005:34 s. 104ff ex 4 och 5. Exemplet visar på äktB regler. Effekten med gäldstäckning blir dock den samma om egendom som inte ingår i bodelningen inte räcker till för täckning av skuldeståndet, då räknas den av på samboegendomen. Exemplet belyser just det problemet.

sambolagen är detta inte infört med motiveringen att den i samboförhållande skulle vara svår att tillämpa⁹²

”Det är svårt att förena denna huvudregel om delningsrätt med en delningsrätt som avser värdet av egendom som avhänts under samboförhållandets bestånd. Därtill kommer att en vederlagsregel många gånger skulle vara svår att tillämpa. Ingående utredningar skulle många gånger behöva göras för att klarlägga t.ex. hur köpeskillingen för avhänd egendom använts. Dessutom kan den andra sambon ha ett sådant sätt att vederlag inte ska utgå; köpeskillingen kan t.ex. ha använts för en gemensam semesterresa.”⁹³

6.3 Bodelningens genomförande

Efter gäldstäckningen ska sambornas nettotillgångar räknas samman och fördelas lika mellan samborna. Det är huvudregeln. Fördelningen ska ske utifrån att den sambon som ska avstå egendom avgör om egendom ska avstås eller motsvarande belopp i pengar. Det är det ekonomiska värdet som regleras, någon äganderätt till den andres egendom har inte uppstått.⁹⁴ Den mottagande sambon får finna sig i vad den andra parten väljer så länge egendomen som avstås inte är uppenbart olämplig för den mottagande sambon. Är någon av samborna i konkurs så ska enligt SambL 15§ bodelning inte ske.

6.4 Jämkning

Huvudregeln är att sambor delar lika. Dock så innehåller Sambolagen möjligheter att jämka en bodelning och ett samboavtal vars utgång blir oskäligt. Detta kräver dock vissa förutsättningar. Även lilla basbeloppsregeln är en skevdelningsregel, se nedan.

Längden på sambolivet är en avgörande faktor, även sambornas *ekonomiska förhållanden* och *omständigheter i övrigt* vägs in. Vid jämkning av bodelning efter makar är regeln att efter fem års förhållande är tiden ingen jämkningsgrund längre. Femårschablonen är även gällande i samboförhållanden.⁹⁵ Så som femårschablonen anger ger varje år en 20 % ökning av fördelningen tills man efter fem år uppnår full hälftindelning. Under kortvariga förhållanden uppstår inte någon ekonomisk gemenskap av

⁹² Prop. 2002/03:80 s. 37f

⁹³ Prop. 2002/03:80 s. 37f

⁹⁴ Grauers s. 241

⁹⁵ Prop. 1986/87:1 s. 262f

betydelse. Den uppstår gradvis med tiden.⁹⁶ Efter fem år uppnås full likadelning. Sambornas övriga ekonomiska förhållanden samt omständigheter i övrigt är andra jämningsgrunder. Då endast gemensamt bohag och bostad ingår i bodelningen skulle en omständighet att den sambon som ska kompenseras i bodelningen ekonomiskt innehar stora tillgångar av icke samboegendom så vore det oskäligt om den mindre bemedlade skulle behöva betala till den som är förmögnare.⁹⁷

Jämningsreglerna har begränsningar för hur resultatet blir efter jämningsreglerna. Den som begär jämningsreglerna kan som sämst få ett resultat att nettoegendomen delas lika, samma resultat så som ingen jämningsregler begärts. Således det resultat som ville undvikas med själva jämningsbegäran. Det bästa resultatet som kan uppstå är att jämningsregler används fullt ut, för den som påkallar jämningsreglerna. Då sker ingen förmögenhetsövergång alls. Båda samborna får behålla sina andelar som att ingen bodelning skett över huvudet taget. Jämningsreglerna kan således endast ske inom denna övre och nedre gräns. Man kan således inte jämkas in så att förmögenhetsövergångar blir högre än vad bodelningsreglerna tillåter. Samma resultat uppnås om bägge parterna saknar samboegendom att skifta.⁹⁸

6.5 Lilla basbeloppsregeln.

I SamboL 18§ 2 st finns basbeloppsregeln i Sambolagen. Syftet med den paragrafen är att inte dela små bohag vilket kan vara oskäligt för den efterlevande sambon. Regeln blir endast tillämplig när ett samboförhållande upphör pga. att ena sambon avlider. Det blir en skyddsregel som gör att den efterlevande sambon får behålla, utifrån att tillgångar finns i bostad och bohag, tillgångar till ett värde av två prisbasbelopp.⁹⁹ Den avlidne sambons tillgångar minskas tills den efterlevande sambon tillgångar uppnår minimibeloppet. Skyddet gör att ett mindre bo inte delas och nödvändigt beneficieegendom inte försvinner in i ett arvskifte utan kommer den efterlevande sambon till godo.¹⁰⁰

Då möjligheten att begära bodelning finns upp till ett år efter att separationen är gjord kan dödsfallet inträffa under denna tid. Detta skulle medföra att den efterlevande sambon, som egentligen inte är det men som har rätt att begära bodelning skulle få en materiell rätt i den andres sambons

⁹⁶ Ryrstedt s. 348f, Agell/Brattström s. 275

⁹⁷ Grauer s. 241f

⁹⁸ Grauer s. 242

⁹⁹ 2 kap. 6 -10 § socialförsäkringsbalken. 44500kr år 2015

¹⁰⁰ Tottie s. 623, Agell/Brattström s.284

dödsbo i.o.m. just själva dödsfallet. Så är inte fallet utan bodelningen skall baseras på förhållandet som var när samboförhållandet upphörde.¹⁰¹

Notera att det är den efterlevande sambon som avgör om det ska ske en bodelning. Det sker endast på begäran av den efterlevande sambon och inte per automatik som vid äktenskap, SamboL 18§ 1:a st

Regeln har sin förebild i Ärvdabalkens basbeloppsregel som berör makar. 3kap. 1 § 2 st. Då arvsrätt inte finns mellan sambor finns detta efterlevandeskydd som komplement i bodelningsreglerna. I Sambolagens beräkning gäller bara den bostad och bohag som införskaffats för gemensamt begagnade och som skulle ingå i en bodelning. Efterlevandes sambo enskilda egendom räknas inte in.

Skillnad är även att enligt lilla basbeloppsregeln förvärvar den efterlevande sambon egendomen med full äganderätt. Den lilla basbeloppsregeln är en familjerättslig bodelningsregel och inte en arvsregel¹⁰².

Att beloppen skiljer sig mellan reglerna kan ses märkligt. Lagstiftning som riktar sig åt att skydda en utsatt part borde rimligtvis inte ha en skillnad här. Ska en efterlevande sambo nöja sig med ett enklare hem än en efterlevande make? Motiveringen till detta finns i förarbetena¹⁰³. Det var nödvändigt att skyddsregeln omfattade en rimlig och begränsad ekonomisk nivå då den skulle gälla alla samboförhållanden, även korta sådana. Lilla basbeloppsregeln är således inte en regel som kan bli föremål för jämkning.¹⁰⁴ Detta skulle kunna leda till en viss oskälighet när den mindre bemedlade sambon avlider och dennes arvingar går miste om arv pga regeln när den efterlevande sambon har stora tillgångar i egendom som inte omfattas av sambolagen.¹⁰⁵ Sambolagen är dock en skyddsregel för den efterlevande sambon och inte den avlidnes arvingar.¹⁰⁶

¹⁰¹ Ryrstedt s. 346, Grauers s. 259

¹⁰² Agell/Brattström s. 284f

¹⁰³ Prop. 1986/87:1 s. 110

¹⁰⁴ Ryrstedt s. 345

¹⁰⁵ Agell/Brattström s. 285

¹⁰⁶ Prop. 1986/87: 1 s. 110

7 Sammanfattningsvis ställs frågan om syftet med sambolagen uppnås?

Sambolagen ska uppnå ett syfte där två parter, ibland likbördiga och ibland ekonomiskt väldigt olika så ska sambolagen ta vara på den svagare partens intresse ekonomiskt. Som sammanfattning citerar jag förarbetena:

I Prop 1986/87:1 s 99

”Riksdagen framhöll dock att samhället måste räkna med som en realitet att det även i fortsättningen kommer att finnas kvinnor och män som inte vill ge sin samlevnad äktenskapets form och att lagstiftaren måste ta hänsyn till detta. Det kan visserligen hävdas att de som väljer att ställa sig utanför det juridiska system för samlevnad som samhället tillhandahåller, äktenskapet, själva bör svara för att genom avtal ordna sina mellanhavanden på ett lämpligt sätt. Erfarenheterna av samboförhållanden visar emellertid att avtal förekommer i mycket liten utsträckning. Ofta är det först vid upplösning av samboförhållandet som parterna blir medvetna om behovet av regler rörande sina mellanhavanden. De allmänna civilrättsliga regler som annars gäller ger inte tillräcklig vägledning i upplösningssituationen. Det behövs därför särskilda regler för sambor som tar sikte på denna situation.”

”En lagstiftning som tillhandahåller en lösning på del nu angivna problemet med sambors gemensamma hem befattar sig endast med vad som ur praktisk synvinkel är oundgängligt.”

”Samborna har alltid möjlighet att själva genom inbördes avtal, testamente och försäkringar skapa ett ömsesidigt skydd, om de väljer att stå utanför det av samhället reglerade äktenskapssystemet. Liksom de sakkunniga förutsätter jag att information om den nya lagstiftningens innehåll, och särskilt om skillnaderna mellan reglerna om äktenskap och reglerna om samboförhållanden, lämnas via massmedia och i skolorna. Därvid bör också kunna klargöras vilket individuellt utformat skydd som sambor bör länka på att själva skaffa sig genom avtal”

Detta sammanfattar syftet bakom lagen att inte vara ett alternativ till ÄktB. Den är istället tänkt att ge ett minimiskydd vid en bodelning. Samtidigt ställs krav på samborna att själva ombesörja ett ev. efterlevandeskydd utöver detta. Exempelen i Gabrielssons bok påvisar att även om syftet och innehållet i lagstiftningen är klarlagt så fungerar det inte alltid i praktiken. Den informationen som bör ges..” *skillnaderna mellan reglerna om äktenskap och reglerna om samboförhållanden, lämnas via massmedia och i*

skolorna. -har inte lyckats fullt ut. Fallen visar att det finns en övertro på sambolagens rättsverkningar och man drar paralleller mellan ÄktBs innehåll och Sambolagen. Följderna blir inte tillfredställande. Boken visar på ett bra sätt att det är förväntningarna på lagen och bristande kunskap om dess innehåll som är bekymret för dessa individer. Hade de varit medvetna om lagens formella innehåll så hade de kunnat vita de åtgärder som propositionen poängterar och resultatet av bodelningarna blivit mer så som de efterlevande samborna önskat. Gabrielssons bok hjälper i vart fall till att sprida informationen om Sambolagen vidare.

Sammanfattar man den delen av sambolagen som berör när samboförhållandet upphör vid ena partners död, och det skydd som finns för den efterlevande sambon, vilket innebär lilla basbeloppsregeln, rätten att begära bodelning samt rätten att överta den gemensamma bostaden kan man konstatera att det minimiskydd som sambolagen var tänkt som, ger ett bra skydd. Små bohag hålls intakta. Den efterlevande sambon kan välja om bodelning ska ske eller inte, ett val som kan göras ur det bästa ekonomiska perspektivet för den efterlevande. Även skyddet att få överta/behålla den gemensamma bostaden ger det minimiskydd som var tänkt med sambolagen när det gäller ordinära bodelningar.

Lagen brister dock på en del andra punkter. De regler som finns i ÄktB om *bedrägligt beteende* inför en bodelning saknas och det möjliggör att den sambon som utnyttjar situationen för sin egen vinning får framgång med detta. En justering av jämningsreglerna hade åtgärdat detta problem så som föreslogs i Ds 2005:34 men dessa infördes aldrig. Även omständigheten att *skadestånd* ska ha gäldstäckning i sambobodelningen ger inte alltid ett tillfredsställande resultat av bodelningen. Att den skadedrabbade sambon ska behöva få ett sämre utfall av bodelningen pga det tilldömda skadeståndet och direkt vara med och betala sitt egna skadestånd får vara en sådan brist som gör att sambolagens syfte att skydda den svagare parten inte uppnås

Den stora ekonomiska tillgången i ett längre samboförhållande är bostaden. Med tiden ökar värdet och den sammanflätade ekonomin bidrar ofta till en vinst efter några år av sammanboendet. Denna reavinst är i regel den största ekonomiska tillgång som ska delas i en bodelning. Dock är det nettovinsten som ska delas. Denna minskas med ökad belåning som inte får ske utan samtycke. De regler som finns för att stoppa den sambo som äger bostaden att belåna den och på så sätt få ner nettot, samt öka risken för att den gemensamma bostaden blir föremål för exekutiva åtgärder, får även de ses som så bristfälliga att sambolagens syfte inte uppnås i den delen.

Käll- och litteraturförteckning

Agell, Anders/ Brattström, Margareta (2008) *Äktenskap Sammanboende Partnerskap* 4:e upplagan, Iustus Förlag.

Agell, Anders (2003) *Äktenskap, sammanboende Partnerskap* 2:a upplagan Iustus Förlag

Brattström, Margareta, *Juridisk Tidskrift*, 2009-10 nr 1. s 27ff. *Ombildning av hyresrätt till bostadsrätt – hur påverkar den en bodelning mellan makar eller sambor?*

Eriksson, Anders *Den nya familjerätten* (2014) 10:e upplagan, Norstedts juridik.

Gabrielsson, Eva/ Von Sydow, Gunnar (2010) *Sambo-Ensammare än du tror* Blue Publishing.

Grauers, Folke (2012) *Ekonomisk familjerätt* 8:e upplagan, Karnov Group.

Jensen, Ulf (2012) *Panträtt i fast egendom* 9:e upplagan, Iustus Förlag 2012.

Ryrstedt, Eva (1998) *Bodelning och bostad* Juristförlaget i Lund.

Teleman, Örjan *Advokaten* tidskrift för Sveriges advokatsamfund 2010 nr 2 s 38 *Sambolagen och "gamla uppskov"*.

Teleman, Örjan (2011) *Bodelning* Nordstedts Juridik 5:e upplagan 2011.

Tottie, Lars (1990) *Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m.* Norstedts Förlag.

Walín, Gösta (2001) *Kommentar till Ärvdabalken* 4:e upplagan, Norstedts Juridik AB

Offentliga tryck

Ds 1997:84 Elektroniskt ansökningsförfarande i inskrivningsärenden m.m.

Ds 2005:34 Några bodelningsfrågor Teleman, Örjan

Prop. 1973:32 Om ändringar i giftermålsbalken m.m.

Prop. 1986/87:1 Om äktenskapsbalken m.m.

Prop. 2002/03:80 Ny sambolag

Prop. 2006/07:32 Skadestånd och bodelning

SOU 1972:41

SOU 1981:85

SOU 1999:104

Internetkällor

<http://nyhetsrum.lansforsakringar.se/2012/06/26/sambor-lever-i-falsk-trygghet/> Länsförsäkringars undersökning om sambor.

Rättsfallsförteckning

RH 1989:56

RH 1997:98

RH 1999:103

RH 2005:34

RH 2009:44

NJA 1960 s. 265

NJA 1975 s. 288

NJA 1985 s. 172

NJA 1989 s. 682

NJA 1994 s. 61

NJA 1994 s. 256

NJA 1995 s. 172

NJA 1995 s. 478

NJA 1997 s. 227

NJA 2003 s. 650

NJA 2015 s. 72